

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2005

VÄVERSUNDA KYRKA

Väversunda socken
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VÄVERSUNDA KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift.
Delrapport juli 2005.

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen	3
Kulturhistorisk bedömning.....	3
Inventeringens uppläggning och rapport.....	4
<u>VÄVERSUNDA KYRKA</u>	
Socknen	6
Kyrkomiljön	6
Kyrkogården.....	7
Kyrkobyggnaden	7
KULTURHISTORISK BEDÖMNING.....	8
Kyrkogården.....	12
Kyrkobyggnaden	12
HÄNDELSELISTA	12
Förkortningar.....	13
BEFINTLIGA SKYDDSFORMER.....	16
KÄLLOR	16
Övriga inventeringar	16
Kartor	17

INLEDNING

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko-/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår

från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

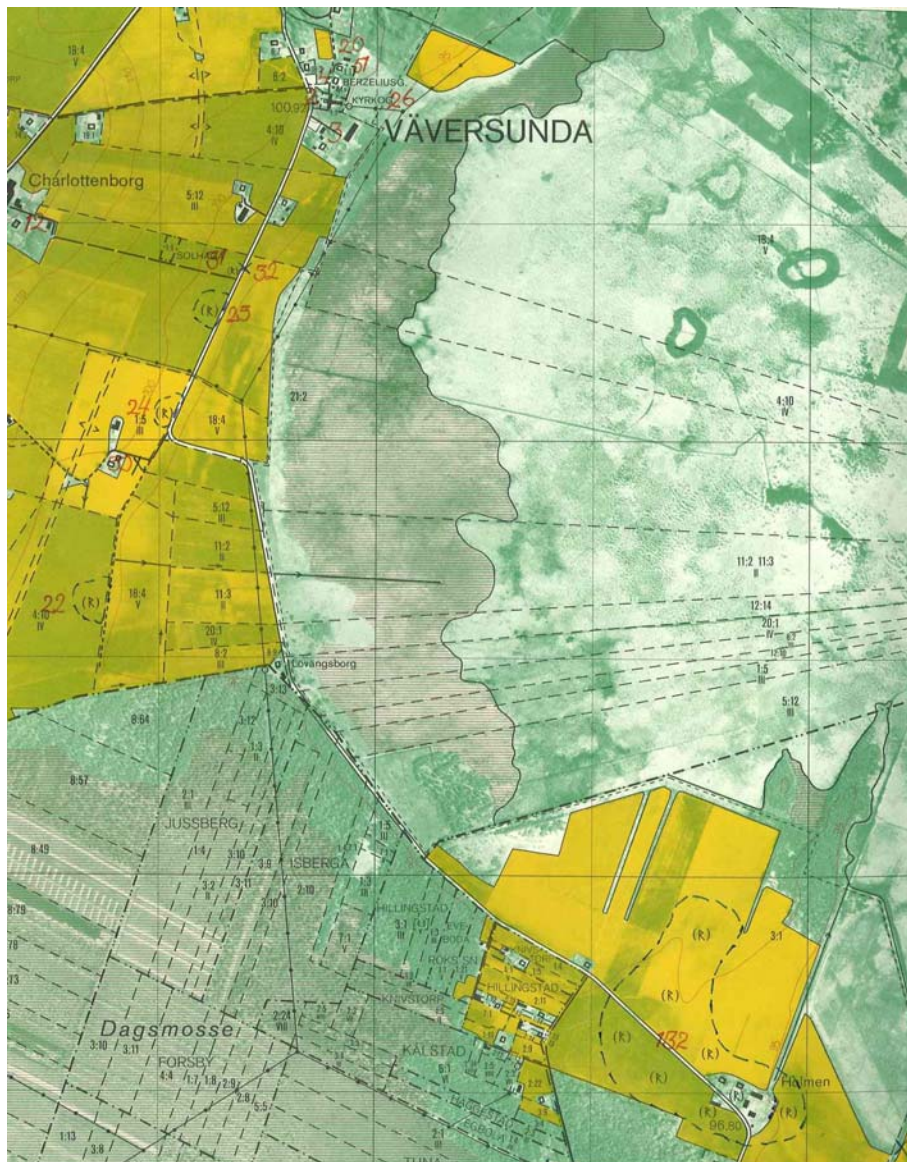
Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anna Lindqvist vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet

VÄVERSUNDA KYRKA

Vadstena Väversunda 27:1, Väversunda socken, Vadstena kommun, Dals härad, Linköpings stift, Östergötlands län och landskap.

Väversunda är en medeltida socken och omnämns under 1200-talet som Weversund. Den nuvarande kyrkan är uppförd av kalksten tidigast på 1160-talet. Fynd av tidigmedeltida gravmonument indikerar dock att den kan ha föregåtts av en träkyrka. Stenkyrkan är mycket välbevarad med ursprunglig takstol, ornerade remstycken samt en rikt utsmyckad och signerad dörr i sydportalen. Senare under medeltiden tillbyggdes en sakristia i norr och under 1600-talet tillkom vapenhuset i söder. Kyrkan har ett torn i väster med murad bottenvåning, med osäker datering, och en träöverbyggnad från 1771. Kyrkans fasader är tunt slammade i en beigerosa ton och de branta sadeltaken är spåntäckta. Huvudingången är via vapenhuset i söder. Interiören har bibehållit sin medeltida prägel med valv med kalkmåleri från olika perioder. I kyrkomiljön, som är av riksintresse för kulturmiljövården, ingår den s k Berzeliusgården och en mycket väl sammanhållen prästgårdsmiljö.

Utdrag ur Ekonomisk karta, 1982, blad 8E 3h Väversunda

Utdrag ur Häradsekonomisk karta 1868-1877, Tåkern

Socknen

Väfersunda är en medeltida socken och omnämns under 1200-talet som *Weversund*. Väfersunda socken tillhör naturgeografiskt det område som hör till Vadstenaslätten. Huvudnäringen har framför allt varit jordbruk. Norra delen av Omberg ingår i socknen, medan de delar som ligger norr om Omberg och väster om Tåkern är en utpräglad slättbygd. Genom sjösänkningen av Tåkern 1842-44 ökade arealen odlingsbar mark betydligt. Därmed inleddes även en kraftig utveckling av såväl växtlighet som fågelliv vid Tåkern. Vid Nyby låg förr gästgiveri och häradets tingshus. Genom socknen går landsvägen mellan Vadstena och Jönköping, vilken har utvecklats till en livligt trafikerad turist- och transportväg. Men redan under medeltiden var det sträckningen för Eriksgatan. Den numera nedlagda järnvägen mellan Linköping och Ödeshög, som öppnade för trafik 1888, hade station i Väfersunda samt hållplats vid Djurkälla.

Kyrkomiljön

Kulturhistorikern Nils Månsson Mandelgren besökte kyrkan i mitten av 1800-talet och uppger att det då fanns ett medeltida ”kapell” i kyrkans närhet. Det har sannolikt varit en medeltida tiondebod eller liknande som finns bl a vid kyrkorna i Örberga och Rogslösa. Anton Ridderstad uppger i *Historiskt, Geografiskt och statistiskt Lexikon öfver Östergötland 1877*; ”Under 1700-talet fanns en kalkugn invid kyrkan, der kalk brändes mot afgift till kyrkan. Ugnen skall ha funnits ända från tiden för kyrkans uppförande.” Väversunda by bestod vid tiden för laga skifte på 1830- och 1840-talen av 12 gårdar. På Väversunda södergård, som även varit prästgård, föddes 1779 kemisten och vetenskapsmannen Jöns Jacob Berzelius. En minnestecken sattes upp utanför kyrkogårdsmuren 1879. Den är ritad av någon av byggmästarebröderna August eller Johan Robert Nyström. Söder om kyrkan uppfördes en ny prästgård runt sekelskiftet 1800. Den utgörs av en mycket väl sammanhållen och ålderdomlig miljö med ett stort antal byggnader. Strax norr om kyrkan uppfördes 1965 ett nytt församlingshem. Kyrkomiljön ingår som en väsentlig del av den riksintressanta kulturmiljön vid Omberg och Tåkern.

Väversunda kyrka 1952 och th utan årtal.

Kyrkogården

Kyrkogården omgärdas av en kalkstensmur. Huvudingången är i norr med enkla svartmålade järngrindar från 1900-talet.

Beskrivningen och historiken kompletteras efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Vid gravgrävning på Väversunda kyrkogård har vid flera tillfällen påträffats fragment av tidigkristna gravmonument, så kallade eskilstunakistor, vilket kan indikera att en träkyrka existerat här redan under 1000-talet. Den nuvarande kyrkan har genom dendrokronologisk provtagning daterats till 1160-talet. Den uppfördes av kalksten med ett rektangulärt långhus med ett smalare kor med absid. Kyrkan har bevarat mycket av sin ursprungliga karaktär med flera speciellt intressanta byggnadsdetaljer. Både över långhus och kor står de ursprungliga takstolarna kvar. Remstyckena, dvs de bjälkar i murkrönet som bär takstolen, har en utvändigt ristad och delvis målad dekor av både vikingatida och romansk karaktär. År 1900 önskade Kungl Vitterhets, Historie och Antiquitetens Akademien att få ”uttaga dessa mer eller mindre murkna stockar och ersätta dem med friskt timmer.” Det var naturligtvis för att bevara dem för eftervärlden på en mer skyddad plats, men de fick dock sitta kvar i muren. Kyrkan försågs redan under tidig medeltid med kalkmålningar. Rester av de romanska målningarna

finns på korvinden och i absiden. Takstolarna har ursprungligen varit synliga i kyrkorummet och det finns spår i takkonstruktionen efter upphängningsanordningen för en klocka i långhuset. Taket försågs sannolikt på 1200-talet med ett bräddtak spikat under takbjälkarna och de nuvarande valven tillkom på 1400-talet. I sydportalen finns en rikt järnbeslagen trädörr med en runinskrift med smedens namn, Asmund. I korets norra mur finns ett sakramentsskåp med ett medeltida smidesgaller.

Den ursprungliga kärnkyrkan med långhus och smalare absidkor har bevarats intakt. Den har under senare delen av medeltiden försetts med en sakristia i norr. I samband med att konservator Sten Peterson tog fram kalkmålningar på 1980-talet dokumenterade han även vissa tidigare förändringar i byggnaden. Han konstaterade att sakristians tunnvalv är ursprungligt, vilket skulle kunna tyda på att byggnadstiden kan vara samtida med valvslagningen i koret. Han menar även att tornets murade bottenvåning, vars bruk och originalputs har samma karaktär som sakristian, bör ha tillkommit under medeltiden och eventuellt haft funktion som tiondebod. Enligt muntliga uppgifter av antikvarie Jan Eriksson i Linköping, tolkar han dock att tillbyggnaden bör ha tillkommit under 1700-talet. En liknande tillbyggnad av okänd ålder finns vid Järstad kyrka. Tornets träöverbyggnad har haft olika utförande. Kyrkans utseende på 1670-talet är känt bl a genom avbildningar av Elias Brenner. Brenner var konstnär och vandrade genom Östergötland och tecknade av kyrkor på uppdrag av det nyinrättade Antiquitetskollegium. Teckningen visar att kyrkan vid det tillfället hade ett tillbyggt torn, vars överbyggnad åtminstone var av trä. Under tornets södra fönster finns idag en lagning i muren, som eventuellt kan vara en tidigare dörröppning.

Under senare delen av medeltiden valvslogs kyrkan. Den hade, som tidigare nämnts, dessförinnan med största sannolikt haft ett plant innertak. På tornvinden finns målade bräddor som eventuellt kan vara delar till ett tak, men som det saknas uppgifter om var och hur de har påträffats. Valven försågs under 1400-talet med kalkmålningar.

Under 1600-talet byggdes ett vapenhus i söder och kyrkans fasader putsades i en rosa ton. Interiören försågs bl a med ett nytt dekorativt kalkmåleri i långhus och kor 1686, enligt en datering i korets tunnvalv. Inredningen förnyades med ny predikstol och altartavla samt dopfont. Den senare är sannolikt tillverkad i Mikael Hackes verkstad i Skänninge. I slutet av 1700-talet skedde nästa större förändring. Ett flertal källor uppger att hela tornstillbyggnaden i väster tillkom 1771, medan konservator Sten Peterson anser att den murade delen har ett medeltida ursprung. På 1770-talet var klockstapeln i så dålig kondition att det beslutades att flytta in klockorna i en tornbyggnad. Träöverbyggnaden uppges vara utförd av en byggmästare vid namn Bengt Björkman. Samtidigt inleddes tornets bottenvåning i kyrkorummet och ny bänkinredning och orgel samt orgelläktare tillkom. Under slutet av 1700-talet förstörades även fönsteröppningarna.

Under 1800-talet skedde inga större förändringar. Inredningen förnyades dock delvis och kyrkorummet färgsattes i vitt och guld, en för tiden typiskt färgsättning. Orgeln tillkom 1892 och var också ursprungligen målad i vitt och guld. Fasaden i nygotik är ritad av arkitekt Folke Zettervall.

På 1930-talet bekymrade sig församlingen bl a om sprickbildningar i absiden. Det resulterade så småningom i ett restaureringsprogram upprättat av arkitekt Erik Fant. Kyrkan präglas fortfarande i stor utsträckning av den renoveringen. Riksantikvarieämbetet ansåg att en restaurering var motiverad ”genom önskvärdheten av att låta detta ytterst värdefulla kulturminnesmärke framträda i ett värdigare skick än det för närvarande gör.” Före ombyggnaden, som utfördes 1947, var orgelläktaren placerad på traditionellt vis vid västra väggen. I Fants beskrivning från 1939 nämner han; ”Under läktaren är en inbyggd herrskapsbänk med skjutluckor för öppningarna belägen.” Denna borttogs i samband med att orgelläktaren ersattes av det nuvarande podiet och en ny trappa till tornet tillkom. Bänkinredningen, som sannolikt i alla fall delvis härstammade från slutet av 1700-talet, moderniserades och luckorna med äldre beslag återanvändes. Den äldre färgsättningen på bl a luckorna framtogs. Bänkkvarterens golv och även mittgångens trägolv var lagt över ett äldre kalkstensgolv. Det äldre golvet fick ligga kvar under det nya trägolvet i bänkkvarteren, medan de övriga kalkstensgolven omlades och gravhällar från vapenhusets golv flyttades in i såväl långhus som kor. Erik Fant ritade även en ny predikstol, då han ansåg att predikstolen från 1800-talet inte passade in i kyrkorummet. ”Nuv. alltför stora och klumpiga predikstol, vilken saknar konstnärligt eller kulturhistoriskt värde, och som ej är avpassad till det äldre ljudtaket, nedtages och magasineras på tornvinden.” När predikstolen monterades ner påträffades delar till en medeltida dopfontscuppa, som hade fungerat som fundament.

I mitten av 1980-talet utfördes en genomgripande konservering av kalkmåleriet. Det finns rester efter tre olika perioders kalkmålningar, som i olika etapper överkalkats, framtagits och rekonstruerats. De tidigaste kalkmålningarna är utförda strax efter kyrkans uppförande. De finns bevarade på korets murar över valven samt i absiden, där de dock vid flera tillfällen övermålat. I samband med att kyrkan valvslogs på 1400-talet utfördes nya kalkmålningar. Av dessa finns endast sporadiska fragment. Enligt en datering i korets tunnvalv utfördes de nu framtagna målningarna i koret och långhuset 1686. I samband med konserveringsarbetena utfördes även dendrokronologiska undersökningar och något senare även uppmätningar av kyrkans ursprungliga takstolskonstruktion.

Exteriör beskrivning

Väversunda kyrka består av ett rektangulärt långhus med ett smalare kor med absid, sakristia i norr, vapenhus i söder samt ett torn i väster. Kyrkan är uppförd av kalksten och marksten. Fasaderna är överdragna med en tunn rosabeige puts. Långhus, kor och absid har en skråkantad kalkstenssockel, medan sakristia, vapenhus och torn saknar sockel. Tornet är tillbyggt vid långhusets västra gavel, vilket tydligt framgår genom en skarv mellan murpartierna. Tornet är uppfört av sten till långhusets höjd och däröver en träöverbyggnad med vitmålad locklistpanel och svarta luckor. På den södra sidan finns en markering i putsen av en större och lägre placerad öppning. Samtliga tak är spåntäckta. Fönsteröppningarna är rundbågiga med grönlaserad träkarm och blyspröjsade bågar. Solbänkarna är utav kalksten. På norra sidan finns en bevarad medeltida fönsteröppning. Vid det södra korfönstret finns en överliggare av trä. Sakristian har även en markering i putsen på östra sidan, som kan vara efter en medeltida fönsteröppning. På den norra gaveln finns en rund blinding. Långhus, kor och absid har bevarade ornerade remstycken som är rödfärgade. Huvudingången är via vapenhuset i söder. Den stickbågiga dörröppningen är förskjuten mot väster och karmen och dörrbladets diagonalställda profilerade panel tillkom vid renoveringen 1947.

Interiör beskrivning

Långhuset är rektangulärt och tornets bottenvåning utgör en förlängning av kyrkorummet mot väster. Golvet i mitt- och sidogång är lagt med äldre kalksten med ilagda gravhällar. Golvet i bänkkvarteren ligger ett steg högre och består av ett lackat trägolv av smala brädor, som tillkom 1947. Väggarna är putsade och har ett sparsamt kalkmåleri. Långhuset består av två travéer med kryssvalv, som är bemålade. Bänkinredningen är sluten i tre kvarter och ansluter i söder och norr till ytterväggarna. Luckorna har renässansbeslag och blomstermålningar i gult, rött och grönt, skärmarna är kraftigt marmorerade. Sittbänkarna är ådrade i mörkt brunt.

Predikstolen är placerad på södra väggen och är nytillverkad 1947 med skulpturer från en äldre predikstol från 1689. Nummertavlan är samtida med predikstolen. På norra sidan är dopfunten av kalksten med medeltida cuppa placerad. Samtliga fönster har gråmålade innanfönster med en tunn profilerad spröjsning, som tillkom vid renoveringen 1947.

Koret och absiden ligger ett steg högre än långhuset och golvet är belagt med äldre kalkstensplattor och gravhällar. Väggarna är putsade med ett rikt kalkmåleri liksom tunnvalvet. Centralt i tunnvalvets måleri finns texten; SOLI DEO GLORIA ANNO 1686 samt ett monogram som kan utläsas E R A. På korets norra vägg finns ett medeltida sakramentsskåp med bevarat dekorativt järngaller. Altaret är nymurat 1947 och försett med en nytillverkad kalkstensskiva. På triumfbågens norra sida finns ett inmurat epitafium av kalksten från omkring 1700. På norra väggen finns en äldre trädörr till sakristian av breda ekplank med enkla smidesbeslag.

Sakristian är liten med kalkstengolv, vitputsade väggar och tunnvalv. På norra sidan finns ett fönster. Skåpsinredningen är ritad av Erik Fant 1947.

Vapenhuset är beläget i söder och har ett kalkstengolv från 1947. Väggarna är vitputsade och taket är plant med avlutade profilerade brädor av samma typ som återfinns i tornets bottenvåning. Dörröppningen mellan vapenhuset och långhuset utgörs av den ursprungliga rundbågiga sydportalen med omfattning av kalksten. Trädörren är rikt försedd med medeltida dekorativt smide och en runinskrift med smedens namn, Asmund. "asmuntær gæthi tær thasar – Asmund gjorde denna dörr." Järnsmidet härrör troligen från kyrkans byggnadstid, men har flyttats över på en senare tillkommen bräddörr. I vapenhuset förvaras fragment av tidigmedeltida gravhällar samt ornerade takfotsbrädor.

Tornets bottenvåning är en integrerad del av långhuset genom en vid rundbågig öppning. Golvet och bänkinredningen är en direkt fortsättning från långhuset. Väggarna är vitputsade och taket består av ett avlutat plant trätak med profilerade brädor av samma typ som i vapenhuset. I väster finns en liten orgelläktare eller podium uppbyggt. Barriären utgörs av en

fortsättning av bänkkvarterens luckor och gavlar. Läktarens golv är av samma typ som bänkkvarteren. Orgeln är byggd 1892 av Samuel Molander och fasaden är ritad av arkitekt Folke Zetterwall. Den nuvarande färgsättningen i kraftigt gult, blått och rött tillkom 1984. I väster finns en mellanvägg från 1947 av trä med trappan till tornets övre våning. I tornets trävåning är långhusets västra gavel synlig med kalkstensmurverk och ornerade väderbitna vindskivor. Kyrkan har två klockor.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Kyrkan och kyrkogården utgör tillsammans med den närliggande bebyggelsen, Berzeliusgården och den f d prästgården en samlad, ålderdomlig by- och kyrkomiljö med stora kulturhistoriska värden.

Kyrkogården

Den kulturhistoriska bedömningen kompletteras efter avslutad kyrkogårdsinventering.

Kyrkobyggnaden

Väversunda kyrka tillhör de kyrkor i västra Östergötlands medeltida centralbygd, som troligen uppfördes på initiativ av stormannasläkterna i området. Dessa kyrkor utgör ett nationellt kulturarv och att bevara kyrkobyggnaderna i sin nuvarande skepnad med den information de bär på är en viktig uppgift i arbetet med att förvalta de kulturhistoriska värdena.

Väversunda kyrkas medeltida konstruktion och karaktär är mycket välbevarad och utgör en särdeles god representant för den medeltida absidkyrkan. Kyrkans kalkstensmurar, valv och takstolar tillhör den medeltida byggnadsepoken och utgör en viktig kunskapskälla om medeltida byggnadsteknik. Kyrkans nuvarande planform med senare tillbyggd sakristia i norr, vapenhus i söder och torn i väster, som skall bära klockorna, utgör ett väldigt tydligt och pedagogiskt exempel på hur de små medeltida kyrkorna kontinuerligt tillbyggts för nya behov. Kyrkan har även bevarat flera speciellt intressanta medeltida byggnadsdetaljer, som ornerade remstycken, upphängning för klockor och en rikt utsmyckad järnsmidesdörr. Stora delar av murverket härstammar från kyrkans första byggnadsperiod på 1160-talet och utgör en viktig kunskapskälla om medeltida byggnadsteknik. Över valven finns bl a bevarade medeltida takstolar och kalkmålningar, vilka utgör ett mycket intressant och värdefullt forskningsmaterial. De tre olika periodernas kalkmålningar ger en god inblick i länets äldre kalkmålningstradition. Kyrkans interiör präglas också, trots ett flertal förändringar, av den medeltida byggnadsepoken med ett litet valvslaget kyrkorum. Tornöverbyggnaden i trä, som tillkom 1771, har bevarat en ålderdomlig prägel.

Sammanfattning

- Väversunda kyrka tillhör de kyrkor i västra Östergötlands medeltida centralbygd, som troligen uppfördes på initiativ av stormannasläkterna i området. Dessa kyrkor utgör ett nationellt kulturarv och att bevara kyrkobyggnaderna i sin nuvarande skepnad med den information de bär på är en viktig uppgift i arbetet med att förvalta de kulturhistoriska värdena.
- Kyrkans medeltida karaktär är mycket välbevarad exteriört med den ursprungliga kyrkan med långhus och smalare absidkor, samt tillbyggd sakristia och vapenhus och de branta spåntäckta takfallen. Det medeltida murverket och övriga medeltida byggnadsdetaljer, som t ex takstolen, de ornerade remstyckena, sydportalen och sakramentsskåpet, utgör synnerligen värdefulla historiska dokument. Det berömda

romanska järnsmidet, signerat Asmund i runskrift, har ett mycket stort konsthistoriskt och antikvariskt värde.

- Väversunda kyrka är en av de få kvarvarande östgötska kyrkorna som kan uppvisa kalkmålningar från de tre skilda perioderna –1200-talet, 1400-talet och 1600-talet. De ger en intressant inblick i länets äldre kalkmålningstradition.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

- 1000-1099 Nybyggnad – kyrka av trä. (BR)
- 1160-1169 Nybyggnad – Kyrka av sten med rektangulärt långhus och smalare absidkor.** Daterad genom dendrokronologisk undersökning på 1980-talet. (BR, ATA)
- 1100-1150 Specifika inventarier – triumfkrucifix, härleds från Volto Santo i Lucca. Förvaras i Historiska museet. (HL)
- 1100-1199 Specifika inventarier – dopfunt av kalksten. (BR)
- 1200-1299 Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålningar, bevarade i absiden och på korets murar över valven. (BR)
- 1350-1529 Nybyggnad – Sakristia i norr. (BR)
- 1350-1499 Ändring – ombyggnad – valvslagning. (BR)
- 1350-1499 Arkitekturbunden utsmyckning – valven dekorerades med kalkmålningar. (SP)
- 1550-1649 Ändring - arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålningarna överkalkades med vit färg. (HL)
- 1600-1699 Fast inredning – bänkar. (HL)

- 1640-1649 Nybyggnad – Vapenhus i söder. Samtidigt omputsades hela kyrkans exteriör i en rosa ton. (SP)
- 1660 Specifika inventarier – dopfont. (HL)
- 1664 Vård/underhåll, exteriör, taket över koret och klockstapelns täcktes om med spån. (Östgöta-Bladets julnummer 1933)
- 1681 Specifika inventarier – altartavla, tillverkad av Johan Werner, Gränna. Endast delar återstår. (Östgöta Bladet 1948-01-21)
- 1686 Arkitekturbunden utsmyckning – dekorativt kalkmåleri i långhus och kor, datering i korets tunnvalv. (K, SP)
- 1689 Fast inredning – Predikstol, tillverkad av Johan Werner, Gränna, ersattes av en ny på 1800-talet, som i sin tur ersattes av en ny 1947 med återanvändig av 1600-tals skulpturer. (HL)
- 1704 Specifika inventarier – storklockan omgöts. (ATA)
- 1771 Nybyggnad – Torn i väster. Klockorna flyttades in i tornet från en klockstapel. Byggmästare Bengt Björkman. (BR, HL)
- 1771 Ändring – arkitekturbunden utsmyckning – kyrkans interiör vitkalkades. (SP)
- 1772 Ändring – ombyggnad, fönsteröppningarna förstörades, det östra fönstret i sakristian murades igen och tribunbågen förstörades. (SP, HL)
- 1772 Fast inredning – bänkinredning och läktare. (HL)
- 1784 Fast inredning – orgel, ersattes av en ny 1892. (HL)
- 1794 Fast inredning – altarring. (Östgöta Bladet 1948-01-21)
- 1800-1899 Fast inredning – altarring, predikstol, nummertavla. (ATA)
- 1803 Specifika inventarier – lillklockan omgöts. (ATA)
- 1859 Ändring – arkitekturbunden utsmyckning – de romanska målningarna i absiden överkalkades. (HL)
- 1859-1860 Renovering, interiör. (Östgöta Bladet 1918-11-09)
- 1875-1899 Teknisk installation – kamin vid långhusets nordvästra hörn. (ATA,ÖLM)
- 1891 Ritning till orgelfasad, arkitekt Folke Zettervall. (ATA)
- 1892 Ändring – fast inredning, orgeln från 1784 ersattes av en ny, byggd av Samuel Molander. (HL)
- 1903 Ändring – arkitekturbunden utsmyckning – de medeltida kalkmålningarna i absiden framtogs, rekonstruerades och kompletterades av C W Pettersson. (ATA, SP)

- 1916 Ändring – fast inredning - orgeln renoverades av orgelbyggaren Oscar Ericsson, Göteborg. (ATA)
- 1923 Vård/underhåll, exteriör, förslag till omläggning av spåntaket på södra sidan. (ATA)
- 1930-1939 Ändring – arkitekturbunden utsmyckning – 1600-talsmålningarna i korvalvet framtogs och rekonstruerades och de romanska målningarna i absiden restaurerades. (SP)
- 1932 Vård/underhåll, interiör, omkalkning av väggar och valv, vapenhusets ytterdörr målades i ekådring. (ATA)
- 1935 Vård/underhåll, exteriör, omläggning av spånen på kyrkans norra takfall. Ornerade brädor påträffades, vilka nu är placerade i vapenhuset. (ATA)
- 1939 Konservering – arkitekturbunden utsmyckning, det medeltida gallret till sakramentsskåpet konserverades på Statens Historiska museum. (ATA)
- 1940 Ritning till restaurering. Arkitekt Erik Fant. (ATA)
- 1943 De ornerade brädorna till takfoten placerades på vapenhusets östra vägg. (ATA)
- 1947 Ändring – ombyggnad, interiör, bänkarna moderniserades och breddades, nya gavlar med bibehållna luckor och gångjärn, de rötskadade golven i bänkkvarteren lades med nytt virke ovanpå det äldre stengolvet, bänkluckornas äldre målning togs fram, orgelläktaren i väster togs bort och ersattes med ett 30 cm högt podium med ny skärm, ny mellanvägg med bakomliggande trappa till tornet i väster, trögolvet i kor och gångar ersattes av ett äldre underliggande kalkstensgolv och gravhällar i vapenhusets golv inlades, vapenhuset försågs med nytt kalkstensgolv. Absidens fönster sattes igen invändigt med en masoniteskiva. Nytt altare uppmurades och altarringen avkortades. Innanfönster. Inredningen som var målad med en tjock vit färg målades om. Den medeltida dopfunten påträffades som fundament till predikstolen. Sakristian rustades upp med bl a ny skåpsinredning. Arkitekt Erik Fant, Stockholm. (ATA)
- 1947 Konservering - arkitekturbunden utsmyckning - de överkalkade 1600-talsmålningarna i långhuset togs fram, 1600-talsmålningarna i koret rengjordes och de romanska målningarna i absiden befriades från senare övermålningar och kompletterades i viss mån. Det tidigare vitmålade trätaket i tornets bottenvåning avlutades. Konservator Bertil Bengtsson. (ÖC 1948-01-20)
- 1947 Fast inredning – Predikstol, arkitekt Erik Fant, Stockholm. (ATA)
- 1947 Teknisk installation – elektrisk uppvärmning och belysning. (ATA)
- 1948 Ändring – ombyggnad, exteriör, vapenhusets ytterdörr ändrades med bl a ny panel och karm, tröskelstenen – d v s en del av en s k eskilstunakista togs upp och ersattes av en ny av grå kalksten, sakristians och vapenhusets plåttak ersattes av spån. Marken sänktes och dränerades på norra sidan. Arkitekt Erik Fant, Stockholm. (ATA)
- 1984-1985 Konservering – kalkmålningarna i absid och kor konserverades. Konservator Sten Peterson. (SP, HL, ATA)

- 1984-1985 Ändring – ombyggnad, interiör, korfönstret, som sattes igen invändigt 1947 togs åter upp, innerbågen försågs med antikglas och altarringen togs bort. (ATA, Motala Tidning 1984-07-19)
- 1984-1985 Renovering – fast inredning – orgeln renoverades av orgelbyggare Henrik Lind, Linköping efter förslag av orgelbyggare Reinhard Kohlus, Vadstena. (ÖLM)
- 1985-1989 Dendrokronologisk undersökning som daterat kyrkan till 1160-tal, Thomas Bartholin, Jan Eriksson, Östergötlands länsmuseum. (ATA)
- 1986 Vård/underhåll, exteriör, murarna rengjordes från lösa kalkrester, omputsning med Ehrnströms hydrauliska kalkbruk, tunn slamning och avfärgning i en varm beige ton. I samband med arbetena togs puts- och färgprover. Nytt spåntak och fönsterbågarna renoverades med nya blyspröjsar. Konservator Sten Peterson. (SP, ÖC 1986-07-26)
- 1990 Undersökning och uppmätning av takkonstruktionen. Peter Sjömar samt antikvarie Jan Eriksson, Östergötlands länsmuseum. (ATA)
- 1997 Konservering av den järnbeslagna dörren i sydportalen. Konservatorer, ÖLM. (ÖLM)
- 2005 Kulturhistorisk inventering av kyrkan och kyrkomiljön, utförd av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Linköpings stift.

Förkortningar

ATA – Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet

BR – Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se

HL – Lundbergh, Hans, Väversunda kyrka, juni 1984.

K - Kyrkan

SP – Peterson, Sten, Konserveringsrapport för Väversunda kyrka 1986-12-03.

ÖC – Östgöta Correspondenten

ÖLM – Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

BEFINTLIGA SKYDDSFORMER

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Kyrkomiljön ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården, Omberg-Tåkernområdet [1].

Väversunda, K1, är utvärderad som kulturhistorisk värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

KÄLLOR

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet

Bebyggelseregistret - kulturhistorisk bebyggelseinformation, Riksantikvarieämbetet;
www.bebyggelseregistret.raa.se

Bonnier, Ann Catherine, Kyrkorna i Dals härad. Ingår i Kyrka i bruk. Meddelande från Östergötlands länsmuseum 1996.

Lundberg, Erik, Östergötlands romanska landskyrkor. Ingår i Meddelande från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1927-28.

Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, A-N, Norrköping 1877.

Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del V, Uddevalla 1948.

Ullén, Marian, Östergötlands medeltida dopfuntar, Riksantikvarieämbetet 2003.

Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Ingrid Sjöström och Marian Ullén.

Forskningsprojektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria.

Riksantikvarieämbetet 2004.

Östergötlands läns kalender 1872.

Östergötlands läns museums arkiv

Övriga inventeringar

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands läns museum.

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Prästgårdsinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands läns museum 1978.

Kartor

Häradsekonomisk karta 1868-1877, Tåkern

Ekonomisk karta, 1948 och 1982, blad 8E 3h Väversunda